

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2024

YEARBOOK

2024

ГОДИНА 15
БРОЈ 23

VOLUME XV
NO 23

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2024
YEARBOOK
2024

ГОДИНА 15
БР. 23

VOLUME XV
NO 23

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

проф. д-р Луци Караниколова -Чочоровска

Издавачки совет

проф. д-р Дејан Мираковски
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Луци Караниколова -Чочоровска
проф. д-р Светлана Јакимовска
проф. д-р Ева Ѓорѓиевска

Редакциски одбор

проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Неџати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Џанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамарик – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Гуришиќ-Бекановиќ – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
доц. д-р Марија Годорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија

проф. д-р Светлана Јакимовска, проф. д-р Луци Караниколова-Чочоровска,
проф. д-р Ева Ѓорѓиевска, проф. д-р Махмут Челик, проф. д-р Јованка Денкова,
проф. д-р Даринка Маролова, проф. д-р Весна Коцева, доц. д-р Надица Негриевска,
доц. д-р Марија Крстева, доц. д-р Наталија Поп Зариева, проф. д-р Игор Станојоски,
проф. д-р. Лидија Камчева Панова

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

проф. д-р Ева Ѓорѓиевска

Јазично уредување

м-р. Лилјана Јовановска (македонски јазик)
доц. д-р Сашка Јовановска (англиски јазик)
доц. д-р Наталија Поп Зариева (англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“–Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип
Република Северна Македонија

YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Editorial board

Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD – University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD – University of Gazi, Turkey

Prof. Rıdvan Canım, PhD – University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD – University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD – University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD – University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer PhD – University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kona, PhD – Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD – University Josip Juraj Strosmaer, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD – University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD – Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD – Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD – University Neofit Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA – University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD – University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD – University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD,
Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD,
Prof. Darinka Marolova, PhD, Prof. Vesna Koceva, PhD, Prof. Nadica Negrievska, PhD,
Prof. Marija Krsteva, PhD, Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, Prof. Igor Stanojoski, PhD,

Prof. Lidija Kamceva Panova, PhD

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Language editor

Liljana Jovanovska, MA (Macedonian language)

Prof. Saska Jovanovska, PhD, (English language)

Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, (English language)

Technical editor

Slave Dimitrov

Address of editorial office

Goce Delchev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА / CONTENTS

Јазик / Language

Билјана Ивановска

ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И ChatGPT – ПРЕДИЗВИЦИ ВО
НАСТАВАТА ПО ГЕРМАНСКИ КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИК

Biljana Ivanovska

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ChatGPT – CHALLENGES IN
TEACHING GERMAN AS A FOREIGN LANGUAGE 9

Марија Леонтик

СИНТАГМИ СО БРОЈ ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И
НИВНОТО ПРЕДАВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Marija Leontik

WORD CLASS NUMBERS SYNTAGM IN TURKISH LANGUAGE
AND THEIR EQUIVALENCE IN MACEDONIAN LANGUAGE 19

Меги Димова, Даринка Маролова, Драгана Кузмановска

ИДИОМИТЕ ВО ГОВОРИТЕ НА ГЕРМАНСКИТЕ
ПОЛИТИЧАРИ И НИВНА ПРЕВОДЛИВОСТ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Megi Dimova, Darinka Marolova, Dragana Kuzmanovska

IDIOMS IN THE SPEECH OF GERMAN POLITICIANS AND
THEIR TRANSLATABILITY INTO MACEDONIAN LANGUAGE 31

Книжевност / Literature

Јованка Денкова

„СЕ Е ВО РЕД“ – РОМАН ОД ЈАСМИНКА ПЕТРОВИЌ ЗА
ПАДОВИТЕ И ПОДЕМИТЕ ВО ЖИВОТОТ НА АДОЛЕСЦЕНТИТЕ

Jovanka Denkova

“EVERYTHING IS FINE” – NOVEL BY JASMINKA PETROVIĆ
ON THE UPS AND DOWNS IN ADOLESCENT LIVES 43

Natalija Pop Zarieva, Krste Hiev, Dragan Donev

TRAUMA, LOSS AND MEMORY: HAUNTINGS IN

COLERIDGE'S “RIME” AND BYRON'S “GIAOUR” 61

Култура / Culture

Ana Velinova

MUSEUM ARCHITECTURE AND PLACE: THE IDEA OF GROWTH 73
IN MUSEUM DESIGN

Marija Krsteva

EUROPEAN FASHION FIGURES IN AMERICAN BIOFICTIONS 79

„СÈ Е ВО РЕД“ – РОМАН ОД ЈАСМИНКА ПЕТРОВИЌ ЗА ПАДОВИТЕ И ПОДЕМИТЕ ВО ЖИВОТОТ НА АДОЛЕСЦЕНТИТЕ

Јованка Денкова¹

¹ Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Македонија
jovanka.denkova@ugd.edu.mk

Апстракт: Јасминка Петровиќ е авторка која на литературната сцена за деца и млади веќе се покажа дека има длабок осет за литературата за деца, а особено за литературата за млади, за адолесценти. Тоа го покажа и во останатите книги, а книгата-роман што е предмет на оваа студија е уште еден показ и доказ дека нејзиниот талент да ги открие најситните трепети на младата адолесцентска душа е огромен. Композицијата на романот е дводелна, со еднаков број раскази-исповеди и во двата дела (по десет раскази во секој дел). Како наратори во првиот дел се јавуваат адолесценти и едно куче – Астор, а како наратори во вториот дел, освен адолесценти, има и возрасни.

Клучни зборови: *романи за млади, адолесцентска книжевност, Јасминка Петровиќ.*

“EVERYTHING IS FINE” – NOVEL BY JASMINKA PETROVIĆ ON THE UPS AND DOWNS IN ADOLESCENT LIVES

Jovanka Denkova¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
jovanka.denkova@ugd.edu.mk

Abstract: Jasminka Petrović is an author who on the literary scene has already shown that she has a deep sense for literature for children, especially for young people and adolescents. She's shown that in her other books, and the novel that is the subject of this study is yet another demonstration and proof of her talent for uncovering the innermost thrills of the young adolescent soul is enormous. The composition of the novel is two-part, with an equal number of stories-confessions in both parts (ten stories in each part). In the first part, the narrators are adolescents and a dog - Astor, and in the second part, in addition to adolescents, there are also adults.

Keywords: *novels for young people, adolescent literature, Jasminka Petrović.*

Вовед

Јасминка Петровиќ е авторка која на литературната сцена за деца и млади веќе се покажа дека има длабок осет за литературата за деца, а особено за

литературата за млади, за адолесценти. Тоа го покажа и во останатите книги, а книгата-роман што е предмет на оваа студија е уште еден показ и доказ дека нејзиниот талент да ги открие најситните трепети на младата адолесцентска душа е огромен. Но, уште повпечатлив е нејзиниот раскажувачки талент, особеноста да се проговори за сето тоа на вистинскиот начин, со што ќе им се укаже сета должна почит и внимание на младите адолесценти-ликови, но и на сите адолесценти на кои книгата им е наменета.¹

Како што истакнува и самата авторка, се работи за дело со мозаична структура, кое го сочинуваат исповедите на јунаците, насловени со нивните имиња и возраст: Теодора седумнаесет години, Вукан седумнаесет години, Силвана шеснаесет години... Тука е и Астор, миленик, кој менува сопственици затоа што сака да усреќи што повеќе луѓе. Во првиот дел од книгата читаме за едно момче кое сака да оди во манастирот Ковиљ и притоа наидува на отпор од семејството, за една Ромка која е малтретирана, за младиот муслиман Адмир кој страда затоа што ја сака Србинката Јелена, тука е и девојка која претрпува несакана бременост... Вториот дел од книгата покажува дека има решенија, дека новороденото дете го чуваат баби, дека младата мајка сè уште го сака и дека некој сака да направи документарен филм за нејзината приказна; за другите херои кои, исто така, го пронаоѓаат својот пат. Дека сепак, сè може да биде во ред (Вулићевиќ, 2018).

Како што се спомна, композицијата на романот е дводелна, со еднаков број раскази-исповеди и во двата дела (по десет раскази во секој дел). Како наратори во првиот дел се јавуваат адолесценти и едно куче – Астор, а како наратори во вториот дел, освен адолесценти, има и возрасни.

За болката, љубовта, пријателството, душевните немири

Првиот дел од оваа необична книга е насловена како „Ме боли, многу ме боли“, и иако со таа наративна секвенца завршува првиот расказ, кој ни го исповедува седумнаесетгодишната Теодора, таа потресна реченица слободно може да се однесува на сите раскази од првиот дел. Расказот за/на Теодора ни ја открива болката на тинејџерката која е оставена да се грижи за својата баба, болна од Алцхајмерова болест, која напредува. Мајката на Теодора живее

¹ Јасминка Петровиќ (Белград, 1960) е српска писателка за деца и млади. За својата работа е многупати наградувана. Нејзините книги (*Училиште, Секс за почетници, Бонтон, Како да станете и да останете глувави, Ова е најлошиот ден во мојот живот, мајки, Сакам дома, Сè е во ред, Долина на виножитото, Паметна книга за мама и тато...*) се преведени на речиси триесет јазици. Јасминка Петровиќ студирала шпански јазик и литература. Таа била уредник на тинејџерската емисија „Двесте од градот“ (Радио Пингвин). Пишувала за многу списанија (Тик-Так, Велико дворство, Политикин Забавник, Хупер, Детски права и други). Таа го уредувала National Geographic Junior на српски. Учествова во различни програми и проекти кои ги поттикнуваат децата и младите да читаат, да бидат креативни, да размислуваат критички и да бидат толерантни.

во Норвешка: „Мама постојано праќа пари. Добро е платена во Центарот за мигранти. Па, не е ни чудо. Зборува пет јазици. Нè вика да одиме кај неа. Мене сака да ме запише на факултет, а тебе да те смести во дом за стари и болни лица. Вели дека во Норвешка се почитуваат човековите права, дека државата се грижи за својот народ, дека имаат одлично образование и здравствена заштита“ (Петровиќ, 2020: 10). Очигледна е грижата и љубовта на младата Теодора за својата баба, со оглед на специфичното заболување кое носи секојдневни предизвици и непријатни ситуации. Во многуте студии спроведени на оваа проблематика, се покажало дека внуците имале послаб однос со нивните баби и дедовци и дека нивните татковци и мајки (примарните старатели) доживуваат повисоко ниво на оптоварување. Но, слична студија го документирала и нарушувањето на социјалните животи на тинејџерите, стресот помеѓу бабите и дедовците и внуците и незадоволството на мајката заради товарот од грижата за болниот родител (Beach, 1997: 233–238).

Теодора е секундарен старател на својата баба, и покрај тоа што грижата за баба ѝ ја доведува во мноштво предизвици и состојба на постојана будност: „Ме доведуваш до лудило и тогаш помислувам да те пратам кај мама со првиот авион, ама кога ќе ми помине лутината, знам дека и мене и тебе ни е најдобро во нашата куќа. Што би правеле ние двете во Осло? ...Јас некако и би го научила норвешкиот, ама ти?...Како би побарала да те исчешлаат, да те намирисаат, да ти стават кармин на усните? Како? Впрочем, ти си навикната на твојата перница, твојата покривка и твојот кревет“ (Петровиќ, 2020: 10–11).

Грижата за постари, болни луѓе има потенцијал да биде извор на позитивни трансформации во животот на луѓето и може да предизвика чувство на задоволство и значајност, друштво и радост поради исполнувањето на нивните обврски и сознанието дека тие имаат витална згрижувачка улога за саканата личност. Грижата може да биде наградувачко искуство и да го олесни личниот раст и зрелост (Sánchez-Izquierdo, Prieto-Ursúa, Caperos, 2015: 745–756). Освен тоа, за време на стрес, женските адолесценти се опишани како поуспешни во одржувањето односи со постарите и имаат покажаа поголема емпатија за постарите возрасни лица во споредба со нивните машки колеги (Brett, 1993: 535–550). Спротивно на тие податоци, резултатите од тековната студија покажаа дека женските и машките адолесценти подеднакво барале вербална поддршка од врсниците. Испитаниците во оваа студија, сепак, постојано ги детализираа промените во процесите на евалуација и селекција кои се однесуваат на тие односи. Аналогно на претходните наоди, тие ја препознаа непостојаноста на нивните врснички здруженија и беа помалку толерантни за несоодветно или нечувствително однесување кај врсниците.

Испитаниците во студијата се опишаа и себеси како сè повеќе трпеливи со повторувачките (и често досадни) однесувања кои често ги демонстрираат постарите возрасни со АД. Засрамувачките однесувања наложија развој на уште поефикасни стратегии за справување (Beach, 1997: 233–238).

Всушност, ако се обидеме да ја протолкуваме оваа книга, ќе се види дека тоа може да се направи од повеќе аспекти. И покрај навидум сложената структурна поставеност на „парчињата од мозаикот“, сепак, постои нешто што е обединувачко. Скоро сите млади чии исповеди ни се презентирани во книгата, се дел од едно поголемо друштво, кои заедно учат во едно белградско училиште во кое директорка е Олга, а нивна омилена наставничка е Даринка. Авторката уште подлабоко навлегла во сложените односи на своите актери, кои еден по еден, со сите нивни болки и специфичности ни ги претставува на животната сцена. Сопругот на Олга – Душан, во последниот расказ, ни ја открива и нивната семејна драма: „Олга и јас потфрливме. Родителите најчесто последни сфаќаат дека детето им тргнало по погрешен пат. Не сакаат да се соочат со сопствените грешки и тогаш ја вртат главата настрана од вистината... Неколку години наназад Олга и јас бевме постојано надвор од дома, па не ни знаевме што ни прави детето... Тогаш не е ни чудо што немавме поим дека Мила стекнала ново друштво и нови навик. И тоа какви навик! Оние најстрашните и најужасните! Да не беше Данко и старото друштво на Мила, можевме да го изгубиме детето“ (Петровиќ, 2020: 86–87). И токму тоа старо друштво на Мила го сочинуваат јунаците на оваа книга. Тука е Теодора оставена сама да се грижи за баба си болна од Алцхајмер, а тука е и нејзината другарка Љубица врз која Теодора ќе изврши позитивно влијание со својот личен пример за грижата за стари лица. Токму тоа ќе ги поттикне овие млади луѓе, обременети секој со своја драма, да се обединат и, место во некој зачаден клуб, да организираат Нова година за старите лица во домот, па дури и да се дружат со своите баби на кои подзаборавиле (ова укажува дека можеби сепак Теодора, сфаќа дека не може сама да се грижи за баба си, па ја сместува во дом за стари лица. Но, тоа што таму ја минуваат Новата година со Љубица и Црни, имплицира дека и понатаму се грижи за баба си): „Ги гледам сите тие радосни лица околу себе, гледам како ти ја гушкаш и бакнуваш својата бабичка, го гледам натписот ДРАГИ ПЕНЗИОНЕРИ СРЕКНА НОВА ГОДИНА ВИ ПОСАКУВААТ ГРОБАРИ и ми потекуваат солзи по образите. Да ти ебам, плачам, а не сум ни помирисала алкохол! Тотален трип!... Се јавив кај мојата бабичка дека доаѓаме и да ни спреми појадок... Мојата бабичка ќе одлепи од среќа. Последен пат кога бев кај неа... Стварно, кога бев последен пат кај неа? Ова лето? Не, не беше лето. Беше зима... И да знаеш, Теодора, ова ми е најлудата Нова година во животот! Жими баба ми!“ (Петровиќ, 2020: 63–64). Грижата на Теодора за баба си, ќе ги преобрази и нејзините социјални односи, да стане попребирлива во дружбата со врсниците, а со тоа ќе изврши позитивно влијание и врз своите најблиски пријатели, конкретно со Црни, од расказот „Црни, шеснаест години“ и Љубица, љубител на забави. Црни, пак, е посебна приказна. Ова младо, шеснаесетгодишно момче, страстен навивач, освен како добар другар, во книгата се пројавува и како човек кој не сака да ги открива своите емоции, зашто тоа за него е знак на слабост: „Ако нешто мрзам,

тогаш тоа се солзи. Се изнагледав од солзите на татко ми за цел живот. Клучеше и плачеше секој пут коа мајка ми сакаше да го остаи. А татко ми беше првак у Југославија у велтер категорија. Боксер! Стариот беше фаца!“ (Петровиќ, 2020: 36).

Но, тој навидум нечувствителен Црни (чие вистинско име останува непознато), ќе ѝ даде поддршка на Теодора за организација на Нова година за стари лица, а и ќе се открие дека и тој секојдневно се грижи за својот татко и го носи на дијализа, но не сака никој да знае за тоа. Доаѓајќи од семејство во кое емоциите на татко му биле на показ и веројатно злоупотребени и предмет на потсмев од страна на мајката, Црни ќе развие сопствен одбранбен механизам со исклучување на емоциите, не само за себе туку и за оние кои слободно ги покажуваат. Така, неговиот страв од јавно покажување на емоции, ќе го одведе во сосема поинаква насока – кон насилство кон сите послаби, понемоќни, поинакви, како Ромката Силвана, како Ѓорѓе, итн. Многуге студии на оваа проблематика покажуваат дека момчињата избегнуваат прикажување на емоционална или физичка болка и ги омаловажуваат таквите прикази кај други момчиња. Тие покажуваат цврсти, стоички самопрезентации на мажественоста; Згора на тоа, во студијата, момчињата признале дека нивните врснички групи ги исмевале изразите на болка, грижа и загриженост за другите како нарекувајќи ги „геј“ или „девојче“. Момчињата ги опишаа интеракциите со момчињата како фокусирани на омаловажување, исмејување и „поттурнување наоколу“ (Oransky, Marecek, 2009: 218–241). Во споредба со девојчињата, момчињата тинејџери пријавиле помала интимност, наклонетост и дружење во нивните истополови пријателства; Згора на тоа, момчињата велат дека откриваат помалку за себе во нивните пријателства отколку девојчињата (Lempers, Clark-Lempers, 1993: 89–108). Во споредба со девојчињата, момчињата тинејџери пријавиле помала интимност, наклонетост и дружење во нивните истополови пријателства (Rose, Rudolph, 2006: 98–131), и изјавиле дека веројатно нема да побараат емоционална поддршка или да споделат несреќни чувства еден со друг (Buhmester, 1996: 158–185).

Па, така, ние во книгата го гледаме Црни во друштво со момчиња како дел од навивачката група „Гробари“, но кога станува збор за други пријателства со момчиња, надвор од таа група, тие изостануваат, зашто одбивни му се пријателствата со момчиња во кои се покажуваат емоции, што го доведува во состојба на покажување агресија. Неговата агресија кон сокласничката, Ромката Силвана, која немотивирано ја обвиниле за кражба на мобилен телефон, ни ја открива драмата на девојчето, удирано и навредувано од сите страни, во домот: „...мама ми вика ајде силвана остави ги сега садовите оди на училиште треба да ми дојде муштерија, ама тоа не е важно, јас излегувам од бараката и не знам кај да одам затоа што е ноќе и училиштата не работат, а јас и онака не одам веќе во училиште мама само така кажува, мама нема пари да ми купи книги...“

(Петровиќ, 2020: 19); на улица: „...кога ќе влезам во трамвај, сите ме гледаат викаат бегај од мене смрдиш имаш вошки“ (Петровиќ, 2020: 18), а особено во училиште: „...прво ја шутна онаа Лана да ѝ ебам мајката ме набеди дека сум ѝ го украала телефонот...после дојдоа и другите да ме тепаат, а најмногу ме шутираше оној црни да даде господ да му се исуши курето и да му падне ама тоа не е важно ми течеше крв од носот и од устата и од ушите...класната сакаше да викне полиција...јас побегнав од училиште и веќе никогаш не се вратив...“ (Петровиќ, 2020: 19). Доминантната идеологија во Источна Европа ги држеше и сè уште ги држи Ромите на најниското ниво на општеството преку долга листа на стереотипи и активна дискриминација. И покрај некои позитивни стереотипи (на пример, Ромите имаат природен талент за музика), стереотипите за Ромите се убедливо негативни. Доминантните групи во Источна Европа ги сметаат Ромите за необразовани, досетливи, валкани и мрзливи, просјаци и крадци. Идентификацијата на Ромите се врши преку физичкиот изглед (на пр., темна кожа и коса), облеката (на пример, жените носат традиционална носија) или јазик што го зборуваат (ромски, јазикот што се зборува од Ромите во Источна Европа) (Gabor, 2007). Токму затоа Силвана неправедно ќе биде обвинета за кражба на мобилен телефон на соученичка, за кој подоцна се воспоставува дека си го заборавила дома, затоа Силвана ќе биде отфрлена од сите, па ќе биде подложена на врничкото насилство од страна на Црни. Дете од социјално загрошено дисфункционално семејство, во кое мајката се проституира, а братот Ерцан пројавува секојдневна агресија, таа свој а заштитничка наоѓа кај тетка си: „...таа е фризерка ама Драган (тетинот) ѝ забрани да работи тета ме стриже и ми ја фарба косата и ми ги шминка очите и устата...тета ми става ручек во црвена чинија со жолти цветови ...ама мене не ми е до јадењето, туку до чинијата ние дома имаме чинии ама јадеме од капакот од тенџерето затоа што дома нема вода да се мијат садови...“ (18). Боли исповедта на Силвана, особено кога авторката ни открива дека таа е и жртва на сексуална злоупотреба од тетинот: „...јас не сакам да бидам кај тета кога тета не е дома... драган тогаш ги пика рацете во мојата маица...јас ѝ го кажав тоа на мама, а таа ми рече дека тоа е затоа што го предизвикувам како тоа драган нејзе никогаш не ѝ става рака во маицата а јас сум видела дека и нејзе ѝ става ама тоа не е важно а на тета не сакам да ѝ кажам тета ќе почне да плаче...“ (19); „...драган ја пика раката во моите гаќички...“ (Петровиќ, 2020: 20).

Адолесценцијата е критичен период за социјален развој, кога односите со врсниците стануваат сè подоминантни и повлијателни. Негативните социјални односи и искуства може да доведат до негативни и потенцијално долготрајни ефекти врз здравјето и благосостојбата (Wolke & Lereya, 2015). Еден истакнат пример е малтретирањето. Дефинирано како несакана и повторена агресија која вклучува нерамнотежа на моќта, малтретирањето е многу распространет проблем за децата и адолесцентите. Типичниот училишен насилник е

стереотипизиран како импулсивен и социјално неспособен (Guy, Lee, Wolke, 2017).

Освен Силвана, Црни го малтретира и момчето Ѓорѓе: „Црни секој ден ме малтретираше. Во класот сите ме гледаа како гомно. Веќе не можев да издржам, а немав кому да се доверам, најмалку на мајка ми. Бев на раб на самоубиство. Значи, пекол. Живеев во пекол“ (Петровиќ, 2020: 76–77). Адолесценцијата и младата зрелост се важни периоди за формирање на идентитетот. Сепак, младите кои се идентификуваат како лезбејки, геј или бисексуалци, исто така доживуваат дополнителен стрес, во форма на стигма, поврзан со нехетеросексуален идентитет, однесување и/или привлечност за време на адолесценцијата (Mallory, Pollitt, Bishop, Russell, 2021). Ако малтретирањето на Силвана од страна на Црни било побудено од сомнежот за кражба, причината за малтретирањето на Ѓорѓе треба да се бара во фактот што Ѓорѓе бил хомосексуалец, за што е свесен и Црни: „Значи, уше од првиот момент коа ни влезе у училиница ми се преврте желудников, значи, ми дојде да повратам, а ти, морону еден, уште дојде и седна пред мене... И немој више да ми ја вртиш накај мене таа ружна фаца, нејќам да те гледам...Доста ми е од вас, педеришта, врие градов од вас, еј. Значи, чоек веќе не може мирно да си оди по улица. Само чекам коа ќе поченете да ми се пуштате...Значи, шо ми глумиш со тоа шалот, жити све? Шо се замислуваш бе ти, некаков си уметник, а?... Ние сите сме работничка класа, рмбачи, а ти си господин. Така? ...Ти си мрсул. Мрсул со исчупани веѓи“ (Петровиќ, 2020: 34–35). Светската здравствена организација го дефинира малтретирањето како закана или физичка употреба на сила, насочена кон поединец, друго лице, одредена заедница или група што може да резултира со повреда, смрт, физичко оштетување, некои развојни нарушувања или недостаток. Концептот на малтретирање на училиште не е нов; сепак, во последниве години се зголемува (Türkmen, Dokgöz, Akgöz, Eren, Vural, Polat, 2013: 143). Врсничкото насилство (булинг – bullying) често започнува со поблага форма на префрлање/закачање на послабите/повлечени деца и тоа секогаш е насочено токму таму каде што детето е најслабо. Децата изложени на врсничко насилство се вообичаено омаловажени и социјално отфрлени, а трпат и некои форми на агресија од страна на еден или повеќе врсници, како на пример:

- **Вербална агресија:** потсмевање, именување со погрдни имиња, закани и слично;
- **Социјална агресија:** исклучување од разни активности; оговарање и ширење невинности, со што најдобрите пријатели на детето-жртва одеднаш го свртуваат грбот; пишување пораки по клупи/столчиња или графити; различни напади преку интернет/мобилен телефон и слично;
- **Физичка агресија:** подбутнување, хостилен говор на телото, заканувачки гестови, удирање, тепање и слично.

Одредени истражувања говорат за тоа дека, на светско ниво, врсничкото насилство е сè пораспространето и, за жал, сè почесто кулминира со физички напади – најчесто за време на основното образование додека, пак, во средно, истото опаѓа, но и понатаму може да биде голем проблем за еден млад човек, и покрај тоа што во тој период физичкото насилство е малку поретко (Сотировска, 2021).

Сепак, родовите стереотипи на Црни почнуват да се менуваат, па како најдобри другарки тогаш се јавуваат девојчињата (Теодора, Мина, Љубица). Генезата на оваа негова преобразба може да се побара во љубовта и грижата кон таткото, сочувството кон човекот кој не ги криел чувствата која ја молел сопругата да не го напушта. На овој начин, Црни се ослободува од културолошките заблуди за родовите разлики. Една друга студија укажува дека клучен дел од поврзаноста помеѓу отпорот кон емоционалната експресија и психолошката и социјалната благосостојба е во блиските пријателства. Ако момчето не може да најде пријател со кој ужива да поминува време и во кој може да има доверба и на кого може да се потпре, придобивките од неговиот отпор не се толку очигледни. Сепак, можеби оние кои пружаат поголем отпор се поупорни во потрагата по близок пријател од оние кои не се. На нив, укажува студијата, треба да им се помогне не само да ги изразуваат своите чувства, туку и да им се помогне да најдат добри пријатели/другари (Way, Cressen, Bodian, Preston, Nelson, Hughes, 2014: 241–252).

Дел од оваа приказна е и наставничката Даринка, со нејзината душевна болка заради загубата на едниот син во сообраќајна несреќа. Преостанатиот син – Вукан, измачуван од грижата на совест, сака да побегне од светот и да се сокрие/осами во манастир: „Штом ќе завршам четврта година, ќе одам во манастир. Не можам да дочекам... Мене сите ме напуштаат. Мене никој не ме сака... Јас сум грешка на природата“ (Петровиќ, 2020: 14, 17). Чувството на грижа на совест произлегува од загубата на саканиот брат, за чија смрт тој се чувствува виновен и одговорен: „Крив сум. И за Вељко сум крив. Не го држев околу половината, а убаво ми рече да се фатам за него. Не го послушав. Бев лут. Не ми се одеше на тренинг. Сакав да го догледам филмот до крај. Ме извлече со сила од кревет... Ја забораив кацигата... Тој ми ја даде неговата. ... Јас паднав на тротоар, тој под камион. Крив сум. За сè сум крив. Јас останав, Вељко одлета. Одлета засекогаш. Боже, помилуј ме мене грешниот...“ (Петровиќ, 2020: 17). Студијата на Фанос и Никерсон се фокусира на долготрајните последици кои врз адолесцентот ги остава смртта на брат/сестра. Иако има голем број статуси на оваа проблематика, сепак малку од нив се фокусираат на последиците врз преживеаните адолесценти. Кај голем број од нив се покажало засилено чувство на вина и самообвинување за сето она што довело до смртта на братот/сестрата. Исто така, се покажало и каење заради меѓусебниот однос кој го имале додека братот/сестрата бил/а жив/а (Fanos, Nickerson, 1991: 70–82). Вукан се чувствува

виновен заради својата неодговорност (не понел кацига, не го држел доволно цврсто брата си додека се возеле на моторот, што (според него) ја предизвикало сообраќајната незгода и смртта на постариот брат.

Според Вајт, свеста за реалноста на смртта ја засилува ранливоста на адолесцентот кој, и онака е во процес на потрага и зацврстување по својот идентитет. Наоѓајќи се на средина меѓу светот на детството и светот на возрасните, адолесцентите силно се стремат кон автономија и независност, и можно е, во тој период да ја одбиваат заштитата од родителите. Барајќи одговори на многу прашања од типот „зошто“, многумина од нив ќе ги побараат одговорите на вистински, а понекогаш и на погрешни места (White, 2006). Вукан, конкретно, смета дека одговорите и мирот по кој копнее, ќе ги пронајде во манастирот Ковиљ. Тој се чувствува бескорисно, го изгубил и нивното кученце Роки, а откако се сменило нешто во односот со неговата девојка, дефинитивно смета дека разбирање може да најде само кај Бог: „Те молам немој да ме напуштиш, остани со мене. Со Маја беше супер сè до она утро. Само таа ме разбираше. Со неа разговарав со саати, за сè. За музика, книги, филмови, политика, за зрно кафе, за јаболка, за врвки, автомобили, хокеј, морски ѕвезди, за Вељко... Многу ми недостига... (Петровиќ, 2020: 17)“. Исто така, во овој расказ за првпат се спомнува кученцето Роки, кое ќе побегне од Вукан, или ќе се изгуби по првата помината интимна ноќ на Вукан и Маја: „Мене, едноставно, ништо не ми оди од рака, јас сум баксуз... ете, и Роки ми побегна. Со денови го барам низ цел град...и ништо... Како во земја да пропаднал! Мене сите ме напуштаат. Мене никој не ме сака“ (Петровиќ, 2020: 17). Чувството на загуба како постојано да го следи Вукан – го губи брата си, кученцето Роки, девојката Маја, па единственото константно нешто кон што тој ќе се сврти е религијата. Но, како што најчесто се случува во животот, непредвидените нешта знаат да го најдат својот пат. Тој е во врска со девојката Маја чии разведени родители и таткото кој основал ново семејство, ја прават да се чувствува напуштено: „Па што ако татко сега живее со друга жена и со нејзината ќерка?! Баш ми е гајле! Тој секогаш ќе биде мојот тато-злато, а јас неговото Мајче-Пајче. Ама кога видов дека тато клекна пред онаа градинка и ја бакна нејзината ќерка, во истиот миг срцето ми излета од градите и со тресок удри во асфалтот“ (Петровиќ, 2020: 46).

Овде авторката ја воведува темата на разводот во семејството и како тоа се одразува врз децата/адолесцентите. Несомнено, тој значаен настан во животот на семејството се одразува посебно врз децата и адолесцентите и нивниот понатамошен емоционално-когнитивен развој. Сепак, истражувањата покажале дека девојките во поголема мера пријавуваат трајни симптоми на анксиозност и депресија поврзани со разводот на родителите отколку кај момчињата. Или можеби таквата родова разлика не била присутна во претходните развојни фази, туку се појавила во адолесценцијата? Претходните истражувања и теорија, исто така, укажале на повеќе депресивно расположение кај адолесцентните девојчиња

отколку кај момчињата адолесценти во врска со различни видови и животни настани, но и влијание врз интимноста и посветеноста во идните романтични врски во животот (Størksen, Røysamb, Holmen, Tambs, 2006: 75–84). Како една од најчестите последици кои се јавуваат кај адолесцентите по разводот на родителите, се јавува ниската самодоверба која се надминува со тек на времето (Barber, Eccles, 1992: 108). Токму во тие мигови е важно детето/адолесцентот да се почувствува сакано од двајцата родители. Не наоѓајќи таква поддршка, во тие мигови, му се подава на Вукан, без да размисли за последиците: „Снегот почна да паѓа, а јас да бегам. Сакав да бидам што подалеку од таа градинка, од бакнежот на тато, од своето срце. Еден час подоцна, ја забравив капата кај Вукан, на столчето веднаш до вратата“ (Петровиќ, 2020: 46).

Овде авторката ќе проговори за уште една актуелна тема во секојдневието на современите адолесценти – темата на малолетничка бременост. Во однос на ова прашање, многубројните студии покажуваат дека постои блиска врска помеѓу семејната дисфункционалност и раната бременост. Тие студии говорат за примарна превенција, т.е. можноста да се идентификуваат различните аспекти на семејната дисфункционалност, можеби ќе можеме да ги идентификуваме адолесцентите изложени на ризик од несакана бременост и да се фокусираме на нивните семејства за да ги зајакнеме заштитните фактори и да ги намалиме факторите на ризик. Истражувањата покажаа дека раното разделување на родителите и фактот дека родителите се впуштаат во нови односи со нови партнери се поврзани со раниот почеток на сексуалната активност, несаканата бременост и усвојувањето на полиберално сексуално однесување кај адолесцентот. Семејствата со еден родител, генерално, се поранливи на емоционални проблеми и имаат повеќе потешкотии во надзорот, следењето и поставувањето граници за адолесцентот (Guijarro, Naranjo, Padilla, Gutiérrez, Lammers, Blum, 1999: 166–172). Токму разочарувањето и чувството на отфрленост од таткото, како и лабилната психичка состојба на мајката, ќе ја натера Маја непромислено да се втурне во интимна врска со Вукан и да забремени. Емотивниот расказ на Маја, во кој со извинувачки и покајнички тон му се обраќа на своето дело, е вистински бисер на оваа книшка. Фактот што подоцна, во текот на бременоста, родителите ѝ укажале само формална поддршка, го зацврстила нејзиното уверување да го сочува бебето, да го роди и да се откаже од мислата за посвојување: „Не те сакав, од првиот момент не те сакав... Мил мој, прости ми што се срамевам од тебе и што го криев стомакот. Прости ми што сакав да те дадам на посвојување. Прости што не сакав да те погледнам кога се роди. Прости што немав волја да те надојам. Прости што лежеше сам во собата и плачеше. Прости што немаш име и презиме...Сакам да бидам подобра мајка одошто бев ќерка. Сакам да бидам подобар родител од моите родители“ (Петровиќ, 2020: 47).

Од друга страна, Вукан поразително го сфаќа одбегнувањето на Маја, по што, и покрај противењето на родителите, заминува во манастир: „Она утро истрча од мојот стан и веќе не ме ни погледна. Се обидов неколкупати да ѝ пријдам, да разговараме, ама секојпат ми го вртеше грбот. Не знам што се случи. Каде згрешив? Бев нежен и внимателен, особено тоа утро“ (Петровиќ, 2020: 17). Ако Вукан беше раката на спасот од безизлезот за Ѓорѓе, тогаш, Вукан ќе го најде спасот во новосоздадениот живот – детето кое ќе го добијат со Маја.

Расказот на седумнаесетгодишното момче Петар, пак, ни отсликува живот во семејство кое го гуши, заради однесувањето на татко му кон него и мајка му. По годините на премолчување, заради емоционалната дистанца со татко му, желбата и попустите обиди да му се допадне, кај него чувствата еруптираат до точка кога размислува да посегне и по својот живот: „Стојам така вкочанет и се срамам што сум слаб и болежлив, што сум мал и кутар. Добро ми е познато тоа чувство од детството. Ти ја вртиш главата на другата страна, а мама се наведнува да ги пере првин моите панталони и патиките, а потоа паркетот и тепихот. Таа секогаш е меѓу нас двајцата. Се обидува да нè поврзе, да нè спакува во семејство и да стави свилена панделка на врвот. Кутрата мама, мисли дека е можно да ги скрие нашите посрани односи... Ти се срамиш од мене. Никогаш не смеев гласно да се смеам...“ (Петровиќ, 2020: 41–42). Во својата болна исповед која наликува на крик до родителите за внимание, грижа и љубов, Петар го открива копнежот да се покаже достоин за својот татко: „Тебе ти е страв од сè и сешто – да не се открие дека не си ја прочитал книгата за која пишуваш критика, дека не знаеш добро англиски, дека имаш швалерка, дека родителите ти се земјоделци, дека родениот брат ти се самоубил, дека жена ти гледа турски серии...“ (Петровиќ, 2020: 43). Всушност, во моментот додека го држи татковиот пиштол в рака и сака да се самоубие, Петар сфаќа дека татко му се плаши да покаже љубов кон некого и дека се плаши да живее. И тоа сознание за него ќе биде ослободувачки катарзично: „Твојот син единец ноќеска се обиде да се самоубие... Почувствував олеснување... Ништо веќе не ме стегаше и не ме притискаше во стомакот. Си помислив, значи тоа е тоа. Тоа е животот! Ја отворив вратата од гаражата. Ме облеа првата утринска светлина. Убаво е. Боже, колку е убаво!“ (Петровиќ, 2020: 43). Во мигот кога ја отвора вратата од гаражата за да се восхитува на убавината на животот, нивниот дом го напушта и кученцето Блеки. Со тоа ја ослободува и својата мајка и себе од долгогодишното психичко семејно насилство. Во студијата на Бродерсон и Јамамото, базирана на истражување, се наведува дека раните корелационски студии за влијанието на таткото покажаа дека карактеристиките на односот татко – дете, како што се топлината и блискоста, се важни за достигнувањата на децата и психосоцијалното прилагодување. Поголемата вклученост на таткото во односот татко – дете/адолесцент, инволвирање во заеднички активности

придонесува адолесцентите да покажуваат подобри академски постигања и приспособување на училиштето, повеќе позитивен самоконцепт и повеќе здраво прилагодување на личноста (Brotherson, Yamamoto, Acock, 2003:191).

Романот „Сè е во ред“ од Јасминка Петровиќ е модерен реалистичен адолесцентски роман, кој исто така, припаѓа на т.н. „teen sick-lit“. Како „Sick-lit“ се дефинираат романите кои зборуваат за комплексни прашања поврзани со смртта и некоја болест, како ракот, нарушувања во исхраната, депресијата и многу други важни прашања важни за модерното општество. Во овие романи, болеста е реална: таа го затвора, ја изолира младата жртва или возрасните кои се поврзани со младиот протагонист, па така, и болните, и нивните пријатели и фамилии, мора да се соочат со смртта. Па така, на прво место стојат романите за пријателството и семејните врски (Trupe, 2006). Сања е петнаесетгодишна девојка која е болна од рак и овде авторката ја воведува темата на болниот адолесцент. Од контекстот во книгата дознаваме дека Сања има некој вид карцином, заради кој е врзана за кревет со боца кислород, дека била подложена на хемотерапија заради која ја изгубила косата, но и момчето Милан кон кое имала симпатии. Нејзиниот поетски крик е крик кон животот и желбата за живот: „Сакам да пишувам песни,/ да ги компонирам/и да илустрирам...Планови ме чекаат,/бенд ќе направам,/гитара ќе свирам./боса ќе пеам...Сакам да имам куче Чедо, сега/веднаш штот излезам од болница,/во првата среда“ (Петровиќ, 2020: 31–33) Поддршката од семејството е клучна за здрава адолесценција. Семејството им овозможува на децата да искушат приврзаност, припадност, компетентност и самопочит, а во исто време им овозможува да искушат успех и неуспех, авантура и повлекување, независност и меѓузависност. За семејствата кои имаат тинејџери со попреченост, адолесценцијата може да биде особено предизвик (Peterson, 2004). Нејзиното семејство ѝ ја дава сета потребна поддршка, а ѝ ја исполнува и желбата за домашно милениче – куче Чедо. Бројни автори го потврдуваат позитивното влијание на животните врз когнитивниот, социјалниот и емоционалниот развој на децата, особено на децата со одредени здравствени проблеми. Присуството на животните во животот на овие деца може да придонесе за развивање на нивните социјални вештини, кои во иднина ќе им помогнат за развој на нивната самодоверба и верба дека ќе успеат да се реализираат како рамноправни членови на општеството (Goddard, Gilmer, 2015).

На расказот на Сања се надоврзува расказот за Јелена и Адмир, во кој се глорифицира победата над младите над верските разлики и предрасуди. Имено, девојката Јелена, откако ја прочитала поетската исповед на Сања објавена на социјалните медиуми, собрала храброст да се спротивстави на сите кои управувале со нејзиниот живот, да ги скрши бариерите на заедницата и заедно со саканиот Адмир да се изборат за својата среќа некаде на друг континент: „Ја прочитав твојата песна...Чудо како песната може да те исцели...И така,

те заследив на „Инстаграм“. На секоја слика се смееш, значи не можам да поверувам, и кога примаш инфузија и додека си на штаци и кога свириш гитара...“ (Петровиќ, 2020: 54).

Во романот е застапена и темата на мигрантите во два раскази. Првиот е расказот на седумнаесетгодишната Јована, чие семејство се иселува во Германија и грчевито се обидува да се вклопи во тамошниот живот. Младата Јована постојано дава отпор на настојувањето на родителите да се адаптираат во новиот животен простор и копнее по родниот крај и некогашното друштво: „Ние сме овде странци, дојденци, граѓани од втор ред. Цабе им се упикувате. Јас добро го знам тоа. Сè пробав, сè, и да имам најдобри оценки на училиште и набрзо да трчам на маратон и најубаво да изгледам на журка и најгласно да пеам на концерт...Сè пробав, и пак ништо не постигнав. Никој од нив никогаш не ме гушна силно... никого не го интересира мојот Белград...“ (Петровиќ, 2020: 39). Отрезнувањето ќе ѝ го приреди некогашниот другар Данко: „Девојко, како не контакта дека овде веќе ништо не е ко порано?! Тотален распад на системот! Луѓето се спремни да прават ужасни гадости само за да зграпчат пари и моќ... Ти се извлече од калта и те молам, престани да кенкаш! Тоа почнува ептен да ме замара, а почнува и да ме навредува. Јас овде едвај врзувам крај со крај, па уште треба и тебе да те тешам“ (83). Очигледна е носталгијата на Јована, која не се пронаоѓа во новата земја, со нови луѓе, иако вложила напор да биде прифатена. Човечките суштества имаат потреба да припаѓаат и се мотивирани од оваа потреба да формираат и одржуваат стабилни општествени односи. Кај неа сè уште е силно изразена носталгијата по некогашниот социјален живот со друштвото во Белград, сè уште се живи спомените на заедничките забави, и сето тоа постојано ѝ се навраќа во свеста. Носталгијата е силна и кај нејзините родители, иако тие се трудат да ја прикријат (Abeyta, Routledge, Juhl, 2015: 1029–1044). Носталгијата е високо општествена емоција која дава чувство за социјална поврзаност (Baumeister, R. F., & Leary, 1995: 497–529). Гарднер и колегите тврдат дека потребите за припадност може да се задоволат директно или индиректно. Директните стратегии се состојат во напорот да се задоволат потребите за припадност преку реално поврзување со други луѓе. Сепак, можностите за директна социјална интеракција не се секогаш достапни, па тогаш кога социјалниот контакт е недостапен, луѓето бараат да ги задоволат своите потреби за припадност со индиректни стратегии (гледање слики и сл.) (Gardner, W. L., Pickett, C. L., & Knowles, 2005: 227–241). колку и да е позитивно чувството на носталгија, сепак таа е она што ја влече индивидуата назад во минатото и го отежнува нејзиното прифаќање на реалноста.

Вториот расказ со темата на мигрантите е оној за момчето Отман кое ја поминува голготата на мигрантите, патувајќи по маршрутата од родната Сирија, па сè до Норвешка. И со овој расказ, авторката Јасминка Петровиќ ја следи линијата започната во претходните раскази, да воспостави некаква поврзаност

меѓу своите јунаци. Па, седумнаестгодишното момче Отман, по сите поминати искушенија низ балканските земји, за што е снимен и филм, а другарувал и со Јелена и Адмир, во далечната и студена Норвешка наидува на топло човечко сочувство во ликот на мајката на Теодора (од првиот расказ) која работи во Центарот за мигранти: „Патувајќи, запознав различни луѓе. Некои ги заборавив веднаш, а некои ќе ги помнат до крајот на животот. Ти, Јелена и Милош сте вон секоја конкуренција... Со вас се смеев. Знаете ли колку е скапоцена смеата за некој што изгубил сè што имал?“ (Петровиќ, 2020: 82)

Ако ја прифатиме забелешката на авторката дека секој лик од оваа книга настанал како проекција на некој вистински настан, тогаш оваа нејзина книга претставува вистински мозаик на животни судбини, преку кои се отсликуваат животите и семејните проблеми на адолесцентите насекаде низ светот.

Заклучок

Насловот на книгата е мошне индикативен – Сè е во ред, а содржината укажува дека не е сè во ред. На прашањето упатено до авторката токму за ова, таа истакнува: „Забележувам дека младите можат да бидат многу вредни доколку имаат силен мотив. Во овој случај, тие не само што ќе ја исчистат својата соба, туку и ќе ги мијат садовите, па дури и ќе го фрлат ѓубрето. Ако имаат предизвик пред себе, покажуваат одговорност, хуманост, правда. Тие активно учествуваат во разговорот доколку темата лично ги засега. Кога ги почитуваме и им веруваме, тие знаат да бидат мудри и храбри. Понекогаш работите одат надолу, а растењето станува болно и тешко. Таква судбина ги снајде и моите ликови. Паѓаат, стануваат, паѓаат, стануваат... но не се откажуваат. Тие се вмрежуваат и си помагаат едни на други“.

Вториот дел од книгата носи наслов „Фала“ и во него се заокружува приказната, се составуваат коцките од мозаикот во една прекрасна, реална слика, еден одблесок од едно време, едно место, една група млади која можеби постои во едно друго време и на едно друго место. Овде се разјаснува судбината на ликовите, загатната во првиот дел. А сите тие слики ги обединува кучето Астор, чија судбина се разјаснува во расказот на четириесет и двегодишниот Душан, таткото на Мила. Астор доаѓа кај Мила во клучен момент, кога се заканува опасност да биде проголтана од мрачни искушенија, а на објавениот оглас, како сопственици се јавуваат многу луѓе кои го знаат под разни имиња: Блеки, Роки, Чедо, Флекичка... Кучето Астор станува синоним за љубовта и разбирањето, толеранцијата и сочувството кои треба да се носат постојано во себе и да се шират. Или, како што ќе рече и авторката, почесто да се научиме да кажуваме „извини“: Ги обвинуваме другите наместо да се грижиме за тоа кого повредуваме. И така со децении. Мора да биде многу болно да се соочиш со сопствената темнина. Но, како што вели Ромката Силвана во книгата, „на крајот треба да осамне, секогаш се разденува“. За авторката, Астор е симбол

на слободата. Не поднесува удари, понижувања, загради. Тој не се согласува на компромиси. Тој не е корумпиран. Тој е храбар и решителен. Роден е во шумата на Звездар и штом ќе го зачешаат шепите, го напушта топлиот дом и трча во родниот град (Вулићевиќ, 2018). Астор е во епицентарот на секое случување, некогаш ќе го спомнат, некогаш не, но на крај се гледа дека бил со сите нив во критични моменти од животот, како своевиден ангел-чувар, исто како што ги напушта кога веќе не им е потребен: „Драг Флекичке, фала ти за сè што направи за нашата Мила... Мисијата е завршена и сега е време да заминеш. Те чекаат некои други млади луѓе! Ја отворам вратата од зградата. Гледам како трчаш. Не смееш да се завртиш. Се плашиш дека ќе се стрчам по тебе. Дали љубовта и слободата одат заедно?“ (Петровиќ, 2020: 90)

Авторката не ја заборавила и големата моќ на социјалните медиуми, преку кои младите се пронаоѓаат, поврзуваат, се поддржуваат едни со други, снимаат документарни филмови за своите проблеми. Сè има и добра и лоша страна, вклучително и новите медиуми. Ако ни се „слуги“, ќе ни бидат корисни, ако ни се „господари“, ќе им бидеме робови. Интернетот е многу важен изум бидејќи овозможува комуникација на различни нивоа, а возрасните кои сакаат подобро да ги разберат децата и младите мора да бидат во тек со модерната технологија.

Користена литература:

- [1] Abeyta, A.A., Routledge, C., Juhl, J. (2015). Looking Back to Move Forward: Nostalgia as a Psychological Resource for Promoting Relationship Goals and Overcoming Relationship Challenges, *American Psychological Association, Journal of Personality and Social Psychology*, 109 (6), 1029–1044., <https://eprints.soton.ac.uk/382079/>, 19.11.2023
- [2] Barber, B.L. , Eccles, J.S. (1992). Long-term influence of divorce and single parenting on adolescent family-and work-related values, behaviors, and aspirations. *Psychological Bulletin*, 111(1), 108. <https://www.researchgate.net/profile/Jacquelynne-Eccles/publication/21616811>, 19.11.2023
- [3] Beach, D. L. Family Caregiving. (1997). The Positive Impact on Adolescent Relationships, *The Gerontologist*, Vol. 37, No. 2, 233–238, <https://watermark.silverchair.com/37-2-233>, 16.11.2023
- [4] Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motive. *Psychological Bulletin*, 117, 497–529.
- [5] Brotherson, S. E., Yamamoto, T., & Acock, A. C. (2003). Connection and communication in father-child relationships and adolescent child well-being. *Fathering*, 1(3), 191. <https://www.researchgate.net/profile/Sean-Brotherson/publication/247896826>, 19.11.2023
- [6] Buhrmester, D. (1996). Need fulfillment, interpersonal competence, and the developmental contexts of early adolescent friendship. In W. M. Bukowski, A. F. Newcomb, & W. W. Hartup (Eds.), *The Company they keep: Friendship in childhood and adolescence* (pp. 158-185), New York: Cambridge University Press.

- [7] Fanos, J.H., Nickerson, B.G. (1991). Long-Term effects of sibling death during adolescence, *Journal of Adolescent Research*, 6(1), 70–82, 1991, <https://www.researchgate.net/profile/Joanna-Fanos/publication/247721250>, 19.11.2023
- [8] Gabor, E. (2007). Gypsy Stereotypes and Ideology Levels in two European Feature Films, *Intercultural Communication Studies*, XVI : 2, <https://citeseerx.ist.psu.edu>, 18.11.2023
- [9] Gardner, W. L., Pickett, C. L., & Knowles, M. L. (2005). Social “snacking” and social “shielding”: The satisfaction of belongingness needs through the use of social symbols and the social self. In K. Williams, J. Forgas, and W. von Hippel (Eds.), *The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying* (pp. 227–241). New York: Psychology Press.
- [10] Goddard, A.T., Gilmer, M. J. (2015). *The Role and Impact of Animals with Pediatric Patients*, *Pediatric nursing*, <https://www.pediatricnursing.net/ce/2017/article41026571.pdf>, 30.11. 2019
- [11] Guijarro, S., Naranjo, J., Padilla, M., Gutiérrez, R., Lammers, C., & Blum, R. W. (1999). Family risk factors associated with adolescent pregnancy: study of a group of adolescent girls and their families in Ecuador. *Journal of adolescent health*, 25(2), 166–172. <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net>, 19.11.2023
- [12] Guy, Alexa, Lee, Kirsty and Wolke, Dieter. (2017) Differences in the early stages of social information processing for adolescents involved in bullying. *Aggressive behavior*. <http://wrap.warwick.ac.uk/90805>, 18.11.2023
- [13] Laursen, Brett. (1993). The perceived impact of conflict on adolescent relationships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 4, 535–550. <https://www.researchgate.net/profile/Brett-Laursen/publication/232523532>, 17.11.2023
- [14] Lempers, J. D., & Clark-Lempers, D. S. (1993). A functional comparison of same-sex and opposite-sex friendships during adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 8, 89–108.
- [15] Mallory, B.A., Pollitt, A.M., Bishop, M.D., Russell, S.T. (2021). Changes in Disclosure Stress and Depression Symptoms in a Sample of Lesbian, Gay, and Bisexual Youth, *American Psychological Association*, <https://psycnet.apa.org/manuscript/2021-38664-004.pdf>, 18.11.2023
- [16] Oransky, M., Marecek, J. (2009). I’m Not Going to Be a Girl, *Journal of Adolescent Research*, Volume 24, Number 2, 218–241, <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/42082382>, 18.11.2023
- [17] Peterson, K. (2004). Supporting Dynamic Development of Youth with Disabilities During Transition: A Guide for Families, Vol.3, Issue 2, www.ncset.org, 19.11.2023
- [18] Rose, A. J., & Rudolph, K. D. (2006). A review of sex differences in peer relationship processes: Potential trade-offs for the emotional and behavioral development of girls and boys. *Psychological Bulletin*, 132, 98-131.
- [19] Sánchez-Izquierdo, M., Prieto-Ursúa, M., and Caperos, J.M. (2015). Positive Aspects of Family Caregiving of Dependent Elderly, *Educational Gerontology*, 41: 745–756, <http://dx.doi.org/10.1080/03601277.2015.1033227>, 17.11.2023
- [20] Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T. L., & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: effects of parental divorce and distress. *Scandinavian journal of psychology*, 47(1), 75–84. <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net>, 19.11.2023

- [21] Trupe, A., *Thematic Guide to Young Adult Literature*, (2006). Bloomsbury Publishing USA. <https://books.google.mk/books>, 17.1.2017
- [22] Türkmen, D. N., Dokgöz, M. H., Akgöz, S. S., Eren, B. N. B., Vural, H. P., & Polat, H. O. (2013). Bullying among high school students. *Maedica*, 8(2), 143. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3865123/>, 18.11.2023
- [23] Way, N., Cressen, J., Bodian, S. Justin Preston, J., Nelson, J., and Hughes, D. (2014). It Might Be Nice to Be a Girl . . . Then You Wouldn't Have to Be Emotionless": Boys' Resistance to Norms of Masculinity During Adolescence, *Psychology of Men & Masculinity*, American Psychological Association, Vol. 15, No. 3, 241–252, <https://www.researchgate.net/profile/Niobe-Way/publication/266967910>, 18.11.2023
- [24] White, P. Gill. (2006). *Sibling Grief: Healing After the Death of a Sister Or Brother*, iUniverse, M05 1, <https://books.google.com>, 19.11.2023

Извори на кирилица:

- [1] Вулићевић, М. (2018). Интервју: Јасминка Петровић, „Моји јунаци падају и устају, али не одустају“, 24.01.2018, <https://www.politika.rs/scc/clanak/397048/Moji-junaci-padaju-i-ustaju-ali-ne-odustaju> , 14.11.2023
- [2] Петровић, Ј. (2020). Сè е во ред, Арс Ламина-публикации, Либи, Скопје.
- [3] Сотировска, Р. (2021). Врсничко насилство (булинг- bullying), Организација на жените на општина Свети Николе, 04.11.2021, <https://womsvetnikole.org.mk/public/vrsnichko-nasilstvo-buling-bullying>, 18.11.2023

